

بررسی مدل‌های تجهیز و تخصیص منابع در بانکداری اسلامی مالزی

علی ضیائی^۱

چکیده

کشور مالزی، با بهره‌مندی از ظرفیت‌های وسیع در عرصه بانکداری و بازارهای مالی اسلامی، به یکی از مراکز پیشگام در این حوزه تبدیل شده است. در سال‌های اخیر، مؤسسات مالی مالزی با ارائه شیوه‌های نوآورانه در بانکداری اسلامی، نقشی بارز در جذب منابع مالی از سوی مسلمانان و حتی غیرمسلمانان ایفا کرده‌اند. در این میان، جمهوری اسلامی ایران که از سال ۱۳۶۲ نظام بانکداری بدون ربا را به طور رسمی و یکپارچه به مرحله اجرا درآورده است، با وجود برخورداری از قوانین پیشرفته و زیرساخت‌های مناسب، نتوانسته به طور کامل از تمامی ظرفیت‌های خود بهره‌برداری نماید.

این تحقیق به بررسی روش‌های تجهیز و تخصیص منابع در نظام بانکداری اسلامی مالزی می‌پردازد و قصد دارد تفاوت‌ها و خلأهای موجود در اجرای عقود اسلامی را در مقایسه با نظام بانکداری ایران تحلیل کند. در بخش نخست این مقاله، به تحلیل و تشریح نظام بانکداری مالزی پرداخته خواهد شد و سپس، روش‌های مختلف تجهیز و تخصیص منابع و انواع عقود شرعی که برای تضمین قراردادهای مالی مورد استفاده قرار می‌گیرند، به تفصیل مورد بررسی قرار خواهند گرفت. تمامی اطلاعات مورد استفاده در این تحقیق از مطالعات کتابخانه‌ای و مستندات موجود در وب‌سایت بانک مرکزی مالزی استخراج شده است.

واژگان کلیدی: بانکداری اسلامی، مالزی، تجهیز منابع، تخصیص منابع.

مقدمه

پیش از تأسیس بانک‌های بدون ربا، مسلمانان برای اجتناب از دریافت ربا، پول‌های خود را به بانک‌های غیراسلامی نمی‌سپردند. آنان دارایی‌های خود را به ارزش‌های خارجی، املاک، طلا و جواهرات تبدیل می‌کردند. در نتیجه، این ثروت‌ها از جریان سرمایه‌گذاری خارج می‌شد. با ایجاد بانک‌های اسلامی، بخش قابل توجهی از این دارایی‌ها مجدداً وارد چرخه سرمایه‌گذاری شدند. بانکداری اسلامی یکی از بخش‌های رو به رشد صنعت بانکداری است. این سیستم به طور کلی مشابه بانکداری سنتی است، اما در آن بهره وجود ندارد و بر پایه تقسیم سود و زیان بین وام‌گیرنده و بانک بنا شده است و سود آن بر اساس قوانین و اصول اسلامی توزیع می‌شود.

در مقابل، نظام بانکداری سنتی به عنوان واسطه مالی بین سپرده‌گذاران و وام‌گیرندگان عمل می‌کند و پول سپرده‌شده توسط مشتریان را به وام‌گیرندگان ارائه می‌دهد. درآمد این سیستم از تفاوت بهره دریافتی از وام‌گیرندگان و بهره پرداختی به سپرده‌گذاران به دست می‌آید. با توجه به اینکه بانک هزینه‌هایی نظیر هزینه‌های اداری و حقوق کارکنان را نیز پرداخت می‌کند، درآمد خالص بانک از تفاوت درآمدها و هزینه‌ها محاسبه می‌شود. شایان ذکر است که نظام بانکداری سنتی بر مبنای معاملات مبتنی بر بهره استوار است.

به دلیل حذف ربا، مهم‌ترین ابزار به‌کار گرفته‌شده در این نظام تغییر نسبت سهم سود تأمین مالی است (غنی آبادی، ۱۳۸۵: ۶۳). در سه دهه اخیر، تعداد مؤسسات تأمین مالی اسلامی در سطح جهان از یک مؤسسه در سال ۱۹۷۵ به ۳۰۰ مؤسسه افزایش یافته که در بیش از ۷۵ کشور فعالیت می‌کنند (سیهاک و همکاران، ۲۰۰۸: ۲۸). بانک‌های اسلامی و مؤسسات تأمین مالی اسلامی ظرفیت جهانی زیادی برای گسترش دارند. این ظرفیت ناشی از قابلیت‌های این نظام و همچنین مشکلات ساختاری تأمین مالی مبتنی بر بهره است.

ناکارآمدی نظام اقتصادی سنتی که مبتنی بر بهره است، تنها در مکاتب اسلامی مورد نقد قرار نمی‌گیرد؛ بسیاری از اقتصاددانان معروف مانند فیشر، سیمونز و فریدمن نیز معتقدند که نظام بدهی یک طرفه و مبتنی بر بهره اساساً ناپایدار است. فرآیند جهانی شدن، که هدف آن ایجاد بسترهای جهانی برای فعالیت بانک‌های اسلامی و تقویت ارتباطات مالی جهانی است، افق‌های جدیدی را پیش روی بانک‌های اسلامی گشوده است.

تجربه بانکداری اسلامی در مالزی نمونه موفق‌تری از این نوع بانکداری را به نمایش گذاشته است. کشورهایی که تمایل دارند بانکداری اسلامی را در نظام مالی خود پیاده‌سازی کنند، چه اسلامی و چه غیراسلامی، باید با مدل مالزی آشنا شوند. در بخش‌های بعدی این تحقیق، نظام بانکداری اسلامی در مالزی بررسی شده و روش‌های استفاده از ابزارهای تجهیز و تخصیص منابع شرح داده خواهد شد.

۱- تفاوت بین بانکداری اسلامی و بانکداری متعارف

بانکداری اسلامی و بانکداری سنتی در چندین جنبه اساسی با هم تفاوت دارند. یکی از مهم‌ترین تفاوت‌ها در نحوه استفاده از پول است. در بانکداری سنتی، پول به عنوان یک کالا خرید و فروش می‌شود تا سود حاصل گردد. در حالی که در بانکداری اسلامی، پول به عنوان ابزاری برای تسهیل مبادلات و تحقق اهداف تجاری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

تفاوت دیگر در نحوه تامین مالی است. در بانکداری سنتی، برای تمامی نیازها از جمله نیازهای مصرفی و سرمایه‌گذاری، از قراردادهای قرض با بهره استفاده می‌شود و نرخ بهره معمولاً به صورت برون‌زا و بدون ارتباط مستقیم با اقتصاد واقعی تعیین می‌شود. در مقابل، بانکداری اسلامی از قراردادهای مالی متناسب با نیازهای واقعی استفاده می‌کند. برای نیازهای مصرفی و سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت از قراردادهایی مانند قرض الحسنه، مرابحه و اجاره به شرط تملیک استفاده می‌شود و برای نیازهای سرمایه‌گذاری بلندمدت از قراردادهایی نظیر مشارکت، مضاربه، مزارعه و مساقات بهره می‌برد.

در بانکداری سنتی، سپرده‌گذاران، بانک و متقاضیان تسهیلات به‌طور مستقل از هم عمل می‌کنند. اما در بانکداری اسلامی، روابط بر پایه تسهیم سود و زیان و با تأکید بر اصول اقتصاد واقعی استوار است. سپرده‌گذاران در این سیستم به عنوان سرمایه‌گذاران در نظر گرفته می‌شوند و بانک به نمایندگی از آنان، منابع مالی را برای انجام فعالیت‌های سودآور به کار می‌گیرد. این سیستم باعث می‌شود واحدهای تجاری که بازدهی بیشتری دارند، بتوانند از منابع بیشتری استفاده کنند، که این امر انگیزه‌ای برای افزایش و بهبود فعالیت‌های آنها ایجاد می‌کند. در مقابل، در بانکداری مبتنی بر بهره، واحدهای تجاری استقراض‌کننده کمتر به نرخ بازده توجه دارند، که ممکن است منجر به استفاده کمتر بهینه از منابع در فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری شود.

در نتیجه، ناکارآمدی نظام اقتصاد متعارف (نظام مبتنی بر بهره) تنها در مکاتب اسلامی مطرح نیست، بلکه بسیاری از اقتصاددانان مشهور مانند فیشر، سیمونز و فریدمن نیز آن را به‌طور بنیادی ناپایدار می‌دانند. جهانی‌شدن و ایجاد بسترهای جهانی برای فعالیت بانک‌های اسلامی و تقویت ارتباطات مالی، فرصت‌های جدیدی را برای این نوع بانکداری فراهم کرده است. تجربه موفق بانکداری اسلامی در مالزی نشان می‌دهد که کشورهایی که مایل به پیاده‌سازی بانکداری اسلامی هستند، باید با مدل این کشور آشنا شوند. در ادامه این تحقیق، نظام بانکداری اسلامی در مالزی به‌طور خلاصه بررسی شده و روش‌های استفاده از ابزارهای تجهیز و تخصیص منابع تشریح خواهد شد. (غنی آبادی، ۱۳۸۵: ۵۷)

۲- ساختار بانکداری اسلامی در مالزی

بانکداری اسلامی در مالزی از دهه ۱۹۶۰ آغاز شد و نخستین نمونه‌های آن در سال ۱۹۶۳ با تأسیس مؤسسه لمباگا تابونگ حاجی را می‌توان دید، که در واقع به عنوان یک صندوق پس‌انداز ویژه برای مسلمانانی که قصد سفر حج داشتند، شکل گرفت.

در سال ۱۹۸۱، کمیته ملی تحقیق به منظور بررسی و ارائه راهکارها به دولت در زمینه‌های تأسیس و عملیات بانکداری اسلامی در مالزی شکل گرفت و تحقیقات انجام شده در این زمینه نتایج موفقی را به همراه داشت.

بانکداری اسلامی در مالزی به لحاظ سودآوری و اجرای پروژه‌های مفید و قابل اجرا تأیید شده است. بنابراین پس از تصویب قانون بانکداری اسلامی در سال ۱۹۸۳، این شیوه بانکداری به طور رسمی در کشور مالزی آغاز شد و از سال ۱۹۹۳، با اعطای مجوز به بانک‌های غیر اسلامی نیز، تمام مؤسسات بانکی در مالزی مجاز به ارائه محصولات مرتبط با بانکداری اسلامی به مشتریان خود شدند. (محرابی، ۱۳۹۱: ۶۸) در آوریل سال ۲۰۰۴، بانک مرکزی مالزی به منظور توسعه صنعت بانکداری اسلامی، سه موضوع کلیدی را مطرح کرد: نوآوری در سرعت ارائه خدمات، مدیریت ریسک بهبود یافته و بهره‌گیری بهینه از فناوری اطلاعات. این اقدام باعث گسترش استفاده از محصولات متنوع و ارائه خدمات گسترده توسط بانک‌های اسلامی در مالزی شد.

خدمات بانکی در کشور مالزی اکنون شامل خدمات بانکداری الکترونیکی، صدور انواع کارت‌های اعتباری مبتنی بر اصول شریعت، حواله و انتقال، خرید و فروش ارزهای خارجی، فروش چک‌های مسافرتی، مدیریت سرمایه‌گذاری در بازار اوراق بهادار، و ارائه خدمات به شرکت‌های خاص است. (هاواری و همکاران، ۲۰۰۴: ۲۵).

۳- روش‌های تأمین مالی اسلامی در نظام بانکداری مالزی

از نظر کاربردی، نظام بانکی مورد استفاده در کشور مالزی، نظام بانکداری دوگانه است که در آن مقررات اسلامی و قوانین بانکی اسلامی به طور مجزا در کنار قوانین معمول بانکداری وجود دارد. برخی از دلایل بانک مرکزی مالزی برای اجرای نظام بانکداری دوگانه عبارتند از:

البته، متن شما را بیشتر تغییر داده و روان‌تر می‌کنم:

۱. بانکداری اسلامی به تنهایی قادر به تشکیل یک نظام بانکی کامل نیست.

۲. مسلمانان مالزی این امکان را دارند که بانکی را انتخاب کنند که فعالیت‌های آن با عقاید مذهبی‌شان هماهنگ باشد.

۳. این نظام بانکی باعث می‌شود تا محصولات جدید به صورت گسترده‌تری به مردم مالزی عرضه شود، هم در قالب محصولات بانکداری معمول و هم بانکداری اسلامی.

۴. افزایش کیفیت محصولات و خدمات بانکی به طور مداوم به پیشرفت علمی کشور مالزی کمک می‌کند (محرابی، ۱۳۹۱: ۶۷).

از نظر مبانی فقهی، دو چارچوب برای مؤسسات بانکداری اسلامی در مالزی مورد استفاده قرار می‌گیرد که عبارتند از:

۱. قانون مؤسسات مالی و بانکداری سال ۱۹۸۹ که اختیارات لازم را به بانک مرکزی مالزی تفویض می‌کند تا نسبت به تنظیم و نظارت بر مؤسسات مجاز نظیر بانک‌های تجاری، تخصصی، خارجی، شرکت‌های تأمین مالی، مؤسسات تنزیلی و صرافی‌ها اقدام کند.

۲. قانون بانکداری اسلامی مصوب ۱۹۸۳. دولت مالزی به منظور تقویت نظام بانکی خود که در اواسط سال ۱۹۹۷ میلادی تحت فشار فزاینده ناشی از بحران مالی منطقه قرار داشت، اقدامات منحصر به فردی همچون کنترل پول را به اجرا درآورد. نظام کنترل پول در این کشور اساس معاملات مالزی با تمام کشورها را تشکیل می‌دهد.

۳-۱- روشهای تجهیز منابع در بانکداری اسلامی مالزی

در نظام بانکداری اسلامی مالزی، بانک‌ها دارای آزادی زیادی در استفاده از منابع مالی برای ارائه تسهیلات به متقاضیان هستند. آن‌ها می‌توانند تمامی وجوه حاصل از سپرده‌های جاری و پس‌انداز را به صلاحدید خود به کار گیرند. تنها محدودیت آن‌ها، رعایت اصول شریعت اسلامی در تمامی فعالیت‌های مالی است. منابع مالی مورد نیاز نظام بانکداری اسلامی مالزی، از نظر اصول شرعی به دو دسته اصلی تقسیم می‌شوند:

۱. حساب‌های مبتنی بر عقد ودیعه، که شامل حساب‌های جاری و پس‌انداز است.
 ۲. حساب‌های مبتنی بر عقد مضاربه، که به حساب‌های سرمایه‌گذاری معروف هستند.
- در ادامه به معرفی هر یک از این حساب‌ها در نظام بانکداری اسلامی مالزی پرداخته خواهد شد.
- حساب جاری:** این حساب بر اساس عقد ودیعه طراحی شده است. در این نوع حساب، سپرده‌گذاران به بانک اجازه می‌دهند که از تمام یا بخشی از وجوه به صلاحدید خود استفاده کند. سپرده‌گذاران همچنین حق برداشت از حساب خود را در هر زمان دارند. بانک به منظور جلب و نگهداری سپرده‌گذاران و تشویق آنان، ممکن است مبالغی به عنوان بازده به دارندگان حساب جاری پرداخت کند، ولی این پرداخت‌ها اجباری نبوده و نرخ مشخصی ندارند.

حساب پس انداز: این حساب نیز بر اساس عقد ودیعه است. سپرده‌گذاران به بانک اجازه می‌دهند که از تمام یا بخشی از وجوه به صلاحدید خود استفاده کند و بانک نیز تضمین می‌کند که تمام یا بخشی از وجوه سپرده‌گذاری شده را بازپرداخت کند. در این نوع حساب، بانک می‌تواند مبالغی به‌عنوان بازده به دارندگان حساب پرداخت کند تا آن‌ها را برای نگهداری از حساب‌های پس‌انداز تشویق کند، و این پرداخت‌ها نیز به‌عنوان هبه انجام می‌شود.

حساب سرمایه‌گذاری عام: سپرده‌گذاری در این حساب بر اساس عقد مضاربه انجام می‌شود و سپرده‌گذار به هیچ‌وجه نمی‌تواند در تصمیمات سرمایه‌گذاری دخالت کند. بانک می‌تواند وجوه حاصل از این حساب‌ها را در سرمایه‌گذاری‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت یا بلندمدت به کار گیرد. سود حاصل از این سرمایه‌گذاری‌ها بر اساس نسبت‌های از پیش تعیین شده تقسیم می‌شود و در صورت بروز زیان، سپرده‌گذاران موظف به پذیرش تمام زیان خواهند بود، مگر اینکه زیان ناشی از غفلت یا سوء مدیریت بانک باشد. برای افتتاح این نوع حساب، یک حداقل میزان سپرده‌گذاری لازم است که توسط واحد بانکداری اسلامی اطلاع‌رسانی خواهد شد.

حسابهای سرمایه‌گذاری عام دارای ویژگی‌های زیر است:

- ۱- این حساب‌ها به صورت انفرادی یا مشترک قابل افتتاح هستند.
- ۲- مبلغ لازم برای افتتاح حساب می‌تواند به صورت نقد، چک یا حواله وجه از حسابهای پس‌انداز یا جاری باشد که در هر صورت پس از وصول وجه افتتاح حساب انجام می‌پذیرد.
- ۳- پس از افتتاح حساب، گواهی صادر می‌شود که در هر مرحله از عملیات خاتمه یا تمدید حساب مورد نیاز خواهد بود.

حسابهای سرمایه‌گذاری خاص: ویژگی این حساب از نظر عمل و نوع عقد مبناء شبیه حساب سرمایه‌گذاری عام است و سپرده‌گذاران قادرند سرمایه‌گذاری وجوه خود را در پروژه‌های معین یا بخش اقتصادی خاص مشخص کنند. نرخ‌های سود برای انواع مختلف سپرده‌ها براساس سود تحقق یافته تعیین می‌شود. پس از تعیین این نرخ و اعلام آن، هر شعبه نسبت به محاسبه سود سپرده‌گذارانش اقدام می‌کند. (بانک نکارا مالزی)

۳-۲- روشهای تخصیص منابع در بانکداری اسلامی مالزی

ابزارهای تأمین مالی و مفاهیم موجود در نظام بانکداری اسلامی مالزی، به‌طور کلی با مفاهیم مورد استفاده در عقود اسلامی در ایران هم‌راستا هستند، اگرچه ممکن است برخی تفاوت‌های جزئی وجود داشته باشد. مفاهیم مانند فروش اقساطی (بیع بضمن أجل)، اجاره به شرط تملیک، اجاره، قرض الحسنه، سلم (سلف)، کفالت (ضمان)،

رهن، وکالت، حواله و هبه، مطابق با مفاهیم مشابه در نظام بانکداری اسلامی ایران هستند (محرابی، ۱۳۹۱: ۷۱).
مطابقت با الزامات شرعی یکی از پیش‌نیازهای مشروعیت خدمات مالی اسلامی است. در این راستا، بانک مرکزی مالزی سیاست‌هایی مبتنی بر عقود شرعی را پایه‌ریزی کرده است تا انطباق کامل با اصول شریعت تأمین شود و صحت و انسجام نهادهای مالی اسلامی تضمین گردد. این سیاست‌ها از دو جزء اصلی تشکیل شده‌اند:

- الزامات شرعی

- الزامات عملیاتی

جزء اول بر ویژگی‌ها و شرایط اصلی عقود شرعی تمرکز دارد، در حالی که جزء دوم به الزامات عملیاتی مربوط می‌شود (بانک نکارا مالزی).

در ادامه، عقود مورد استفاده در بانکداری مالزی تشریح خواهد شد و همچنین سیستم ترکیبی مورد استفاده از این عقود در بانکداری مالزی بررسی خواهد شد.

۳-۲-۱- مرابحه

قرارداد مرابحه در بانکداری مالزی نوعی قرارداد «فروش مبتنی بر اعتماد» مطابق با شریعت اسلامی است که در آن خریدار به فروشنده اعتماد می‌کند تا کالای مشروع و مورد نظر را با قیمتی معقول و مناسب تأمین کند. در این نوع قرارداد، عنصر اعتماد اهمیت ویژه‌ای دارد و فروشنده موظف است جزئیات دقیق قیمت فروش، شامل هزینه خرید و حاشیه سود، را به طور شفاف به خریدار ارائه دهد.

در چارچوب نظام مالی اسلامی، نهادهای مالی اسلامی هم نقش معامله‌گر و هم نقش تأمین‌کننده مالی را در قرارداد مرابحه بر عهده دارند. به عنوان معامله‌گر، نهاد مالی اسلامی موظف است کالای مورد نظر را بر اساس درخواست و سلیقه خریدار از فروشنده خریداری کرده و سپس آن را با اعلام کامل هزینه خرید و حاشیه سود به خریدار بفروشد.

همچنین، نهاد مالی اسلامی باید با فروشنده معامله کند و در صورت لزوم، نماینده‌ای برای تصاحب کالا به نفع خریدار معرفی کند تا قرارداد مرابحه به درستی اجرا شود. شریعت اسلامی بر این نکته تأکید دارد که فروشنده باید مسئولیت تملک کالا را بر عهده گیرد و تمامی ریسک‌ها و خطرات مربوط به تملک کالا را پیش از اجرای قرارداد مرابحه بپذیرد (بانک نکارا مالزی).

مبادله پنج نوع کالا به صورت مستقیم در مقابل یکدیگر در اسلام ممنوع است. این پنج نوع کالا شامل طلا، نقره، گندم، خرما و جو می‌باشند. یکی از نکات مهم در مورد قرارداد مرابحه این است که این نوع قرارداد بیشتر از سایر عقود ممکن است به وام تبدیل شود. مشکلات و انحرافات احتمالی در این عقد عبارتند از: عدم استفاده از وجوه اعتباری برای خرید و فروش کالای توافق‌شده، فروش کالای مورد نظر قبل از دریافت آن، استفاده از وجوه برای خرید کالای قبلاً خریداری شده، و انجام معامله به صورت صوری.

عقد مرابحه مشابه عقد مضاربه در بانکداری اسلامی در ایران است. (محرابی، ۱۳۹۱: ۷۳)

۳-۲-۲- کفاله (ضمان)

کفاله به معنای پیوستن مسئولیت ضامن به مسئولیت مضمون است، به طوری که تعهد طرف مضمون به شکل یک مسئولیت مشترک بین ضامن و مضمون تعریف می‌شود. به طور خلاصه، ماهیت عقد کفاله به صورت زیر است:

- ۱- کفاله نوعی از قرارداد بیمه است که برای ضامن تعهدآور است.
- ۲- طبیعت و ماهیت کفاله فراهم آوردن بیمه جهت انجام يك تعهد یا وظیفه است که به صورت مسئولیت طرف مضمون استقرار یافته است.
- موضوع کفاله به صورتهای زیر قابل تقسیم است:
 - کفاله الدین (ضمانت دین)
 - کفاله العین (ضمانت به تحویل عین)
 - موضوع کفاله دین می‌تواند بدهی‌ای باشد که تعهدآور است (دین لازم) یا تعهدآور خواهد شد. موضوع کفاله می‌تواند به صورت تضمین اجرای عمل خاصی توسط شخص مضمون باشد. (بانک نکارا مالزی)

۳-۲-۳- مضاربه

توافق میان تأمین‌کننده سرمایه و کارآفرین به عنوان طرف دیگر، به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن، سرمایه لازم برای راه‌اندازی پروژه‌های تجاری تأمین می‌گردد و سود حاصل به نسبت‌های از پیش تعیین‌شده تقسیم می‌شود. در بانکداری بدون ربا در مالزی، توافق مضاربه می‌تواند به صورت معکوس نیز انجام شود:

- بانک اسلامی به عنوان کارآفرین و سپرده‌گذار به عنوان صاحب سرمایه.
- بانک اسلامی به عنوان سپرده‌گذار و صاحب صنعت یا خدمات به عنوان صاحب سرمایه.
- در مفهوم مضاربه، کل زیان متوجه سپرده‌گذار (صاحب سرمایه) خواهد بود، برخلاف سود که بین طرفین تقسیم می‌شود.

در نظام بانکداری اسلامی مالزی، برخلاف ضوابط تعیین‌شده در عقد مضاربه در نظام بانکداری اسلامی ایران، تأکید خاصی بر نوع پروژه تعریف‌شده وجود ندارد و کارآفرین مجاز است چه در زمینه بازرگانی و چه در زمینه صنعت وارد عقد مضاربه با سپرده‌گذار شود. (محرابی، ۱۳۹۳: ۷۲)

۳-۲-۴-۱- اجاره

توافق میان مشتری و تأمین‌کننده یا عرضه‌کننده به شرایطی اطلاق می‌شود که در آن، تأمین‌کننده متعهد می‌شود یک محصول مشخص را به صورت دوره‌ای (مثلاً ماهانه) و بر اساس قیمت و نوع پرداخت توافق‌شده به مشتری تحویل دهد. اجاره، یکی از عقود شرعی است که در نهادهای مالی اسلامی به کار می‌رود. در لغت، اجاره به معنای کرایه دادن چیزی است.

در معاملات مالی اسلامی، نهاد مالی اسلامی به عنوان مالک مال یا حق بهره‌برداری از عین مال، آن را در قبال کرایه‌ای توافق‌شده و در یک دوره زمانی معین به مشتری که مستأجر است، واگذار می‌کند. (محرابی، ۱۳۹۳: ۷۳)

۳-۲-۵- استصناع

به عنوان بخشی از اهداف تقویت رویه‌های شرعی در بین نهادهای مالی اسلامی، بانک نگارای مالزی سیاستی مبتنی بر شریعت را پایه‌ریزی کرده است که هدف آن فراهم کردن راهنمایی‌های جامع برای صنعت مالی اسلامی در جهت انطباق کامل با شریعت اسلام است. استصناع نوعی عقد فروش است که در آن موضوع عقد پیش از اینکه به صورت فیزیکی وجود داشته باشد، معامله می‌شود. بنابراین، جزئیات فروش و مشخصات موضوع عقد تعیین و توسط طرفین عقد استصناع توافق شود.

در چارچوب معاملات مالی اسلامی، نهاد مالی اسلامی در قالب عقد استصناع با یک مشتری که نیازمند منابع مالی برای احداث یا تولید کالایی براساس مشخصات مدنظر است، وارد قرارداد ساخت می‌شود. این نهاد مالی مسئولیت ساخت، احداث و تحویل کامل کالای موضوع قرارداد را به مشتری در تاریخ مقرر به عهده می‌گیرد. مشتری نیز می‌تواند پرداخت را به صورت نقد یا اقساط انجام دهد. معمولاً نهاد مالی اسلامی توافقی را با یک پیمانکار واجد شرایط منعقد می‌کند تا کار ساخت یا تولید را بر عهده بگیرد. (بانک نگارا مالزی)

۳-۲-۲- مشارکت

عبارت است از نوعی شراکت یا سرمایه‌گذاری در یک کسب‌وکار خاص که در آن سود به طور مشترک بر اساس نسبت‌های تعیین‌شده میان طرفین تقسیم می‌شود و در صورت بروز زیان، هر یک از طرفین به نسبت میزان سرمایه‌گذاری خود در زیان مشارکت خواهند داشت.

در خصوص این نوع سرمایه‌گذاری، به نظر می‌رسد تفاوت عمده‌ای میان دو مدل مشارکت مدنی و مشارکت حقوقی (که در ایران رایج است) وجود ندارد. از یک سو، نحوه تقسیم سود شباهت زیادی به

مدل مشارکت مدنی دارد؛ اما از سوی دیگر، به دلیل وجود مسئولیت محدود نسبت به سرمایه، بیشتر به مدل مشارکت حقوقی نزدیک می‌شود. (محرابی، ۱۳۹۳: ۷۳)

۳-۲-۷- هبه

هبه (وقف) به معنای انتقال مالکیت مال از وقف‌کننده به وقف‌گیرنده برای مدت عمر وقف‌کننده، بدون دریافت هیچ‌گونه پاداش یا عوض است. این نوع عقد، یک عمل خیرخواهانه است که به موجب آن، واگذارکننده (واهب) مال خود را به دیگری می‌بخشد. (بانک نگارا مالزی)

۳-۲-۸- وعده

وعده در لغت به معنای قول و تعهد به انجام کاری است و در اصطلاح، به معنای تعهدی است که یک طرف به طرف دیگر می‌دهد تا در آینده عملی را به اجرا درآورد. ماهیت وعده، برخلاف عقد، تنها یک توافق یا قول است و به طور ذاتی تعهدآور نمی‌باشد. در وعده خرید، شخص قول‌دهنده یا واعد، مبلغی به‌عنوان وجه ضمانت تعیین می‌کند تا خرید مال را تضمین کند. این وجه ضمانت می‌تواند برای جبران خسارت‌هایی که در صورت تخلف از وعده ایجاد می‌شود، مورد استفاده قرار گیرد. (بانک نگارا مالزی)

۳-۲-۹- تورق

تورق به معنای فروش مالی به صورت مدت‌دار و آتی به مشتری است، که سپس همان مال به صورت نقدی به شخص ثالث فروخته می‌شود تا نقدینگی مورد نیاز تأمین شود. هر قرارداد فروش به صورت تورق، از نظر تعهدی الزام‌آور است و نمی‌تواند به صورت یک‌طرفه خاتمه یابد. در این نوع قرارداد، انتقال مالکیت مال از فروشنده به خریدار انجام می‌شود. در قرارداد تورق، فروشنده و خریدار در دو قرارداد فروش مجزا و مستقل عمل می‌کنند. به این صورت که خریدار در قرارداد اول، به عنوان فروشنده در قرارداد دوم عمل می‌کند.

موارد زیر نباید در قرارداد تورق مورد معامله قرار گیرند:

- اموالی که قرار است ساخته شوند یا در حال ساخت هستند.
- اموالی که ذاتاً دارای دین یا بدهی هستند.

۳-۲-۱۰- بیع عینه

فروش عین به معنای فروش مالی است که به صورت اقساطی به مشتری فروخته می‌شود، در حالی که قیمت نقدی آن کمتر از قیمت فروش اقساطی است. در این فرآیند، یک شخص نیازمند به پول، به بانک اسلامی مراجعه کرده و کالایی را به صورت اقساط از بانک خریداری می‌کند. قرارداد به‌طور

مشخص تعیین می‌کند که مشتری باید مبلغ کالا را در مدت زمان معین و با اقساط معین پرداخت کند. پس از تعیین شرایط قرارداد، بانک همان کالا را از مشتری به قیمت کمتر از قیمت فروش اقساطی خریداری کرده و مبلغ خرید را به صورت نقدی به مشتری پرداخت می‌کند.

در اینجا، مشتری هم پول مورد نیاز خود را دریافت کرده و هم بانک به راحتی به مشتری قرض می‌دهد. ماهیت عقد فروش عین، انتقال مالکیت مال از فروشنده به مشتری در قالب دو قرارداد مجزا و مستقل است (بانک نگار مالزی).

فروش عین می‌تواند به دو صورت زیر انجام شود:

- مالک کالا را به مشتری به صورت اقساطی می‌فروشد و سپس همان کالا را به صورت نقدی و با قیمتی کمتر از قیمت فروش اقساطی از مشتری خریداری می‌کند.
- مالک، کالا را به صورت نقدی به مشتری می‌فروشد و سپس همان کالا را با قیمتی معوق و بالاتر از قیمت فروش نقدی، از مشتری خریداری می‌کند.

۳-۳- سایر روش‌های سرمایه‌گذاری (اعطای تسهیلات) در بانکداری اسلامی مالزی

علاوه بر روش‌های فوق جهت تأمین مالی فعالیت‌های اقتصادی و متقاضیان و جوم انواع روش‌های سرمایه‌گذاری (اعطای تسهیلات) در طرح بانکداری اسلامی مالزی به شرح زیر است:

۳-۳-۱- سرمایه‌گذاری در سهام:

- براساس قوانین کنترل تملک و نگهداری سهام در مالزی، یک مؤسسه مالی می‌تواند سهام سایر مؤسسات را با شرایط زیر خریداری کند:
- میزان تملک در شرکتی که سهام آن خریداری می‌شود، نباید بیش از ۱۰ درصد از کل سرمایه آن شرکت باشد.

- مجموع ارزش سهام خریداری‌شده در شرکت‌ها نباید از ۲۵ درصد از سرمایه کلی بانک تجاوز کند.

- سهام خریداری‌شده باید متعلق به شرکت‌های مورد تأیید بانک مرکزی باشد.

۳-۳-۲- خرید اوراق سرمایه‌گذاری دولتی:

بانک‌ها به دو دلیل اصلی اقدام به خرید اوراق سرمایه‌گذاری دولتی می‌کنند:

- الف) دولت مالزی این اوراق را به‌عنوان بخشی از ذخایر قانونی پذیرفته و به آن‌ها سود تعلق می‌گیرد.
- بنابراین، بانک‌ها برای تأمین ذخایر قانونی خود از این اوراق استفاده می‌کنند.

ب) هنگامی که متقاضیان تسهیلات بانکی وجود نداشته باشند، بانک‌ها از این اوراق برای سرمایه‌گذاری بهره می‌برند. در این حالت، عقد مورد استفاده قرض الحسنه است و بازده آن به صورت سالانه و پس از انتشار اوراق توسط وزارت دارایی اعلام می‌شود.

۴- نتیجه‌گیری

سیستم بانکی مالزی، با توجه به تحولات سریع فناوری در سال‌های اخیر، به‌طور چشمگیری به نوآوری و پیشرفت دست یافته است. از ابتدا، بانکداری اسلامی در این کشور توانست به‌عنوان راه‌حلی مطابق با اصول شریعت، جایگاه ویژه‌ای در میان مسلمانان پیدا کند. این سیستم نه تنها به نیازهای بانکی مسلمانان پاسخ داد بلکه به تدریج به‌عنوان یک جایگزین معتبر برای خدمات مالی سنتی در سطح جهانی شناخته شد.

امروزه، بانکداری اسلامی در مالزی به‌طور گسترده‌ای مورد توجه قرار گرفته و پذیرش آن از سوی مشتریان مسلمان و غیرمسلمان به‌وضوح قابل مشاهده است. این روند از طریق افزایش قابل توجه میزان سپرده‌ها و تأمین مالی مطابق با اصول اسلامی، به‌ویژه در میان غیرمسلمانان، نمایان است. تنوع در روش‌های تأمین و تخصیص منابع مالی، نشان‌دهنده موفقیت این سیستم است که توانسته است نیازهای مالی متنوع مشتریان را به‌خوبی برآورده کند.

علاوه بر تنوع در عقود و محصولات مالی، مالزی به‌طور مؤثری نظام‌های نظارتی پیشرفته و سیاست‌های فرهنگی مناسبی را به‌منظور ترویج و توسعه بانکداری اسلامی به‌کار گرفته است. این سیاست‌ها به‌ویژه در افزایش پذیرش عمومی و ترغیب افراد به استفاده از خدمات بانکی اسلامی نقش بسزایی داشته است. در مجموع، این عوامل به‌طور چشمگیر در تثبیت موقعیت بانکداری اسلامی در سطح جهانی و موفقیت آن در مالزی تأثیرگذار بوده‌اند.

فهرست منابع

۱. آذری نیا، محمد علی (۱۳۸۵): مالزی، کشوری با دو نظام بانکی مستقل، روزنامه سرمایه شماره ۲۶۶، صفحه ۷.
۲. بهرامی، مهناز (۱۳۸۱): آشنایی با سازمان حسابداری و حسابرسی برای مؤسسات مالی اسلامی، مجله بانک و اقتصاد، شماره ۲۳.
۳. تشدید رقابت‌های بانکداری اسلامی در شرق آسیا، (۱۳۸۵): روزنامه دنیای اقتصاد شماره ۱۱۶۰، صفحه ۱۲.
۴. حسن زاده، علی (۳۸۵): بررسی تطبیقی کارایی و عوامل مؤثر بر آن در نظام بانکداری اسلامی، پژوهشکده پولی و بانکی.
۵. نادری، محمود و صادقی، حسین (۱۳۸۲): بررسی کارایی بانک‌های بدون ربا در کشورهای مختلف و مقایسه بانک‌های غیرربوی با بانک‌های ربوی در جهان با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها، فصلنامه، پژوهش‌های اقتصادی، شماره‌های ۹، ۱۰.
۶. محرابی، لیلا (۱۳۹۱): ساختار بانکداری اسلامی در کشورهای اسلامی: نمونه موردی کشور مالزی، گزارش پژوهشی، پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی ایران.
۷. محرابی، لیلا (۱۳۹۳): واکاوی روش‌های تجهیز و تخصیص منابع در نظام بانکداری اسلامی کشورهای مختلف، مجله اقتصادی، سال چهاردهم، شماره ۳ و ۴.

۸. Samat, Zukri, (۲۰۱۳); ISLAMIC BANKING IN MALAYSIA :

CURRENT TREND AND WAY FORWARD.

۹. El-Hawary, D., W, Grais and Z, Iqbal (۲۰۰۴); Regulating Islamic financial Institutions: The Nature of the Regulated. World Bank Policy Research Working Paper, No. ۳۲۲۷, March.